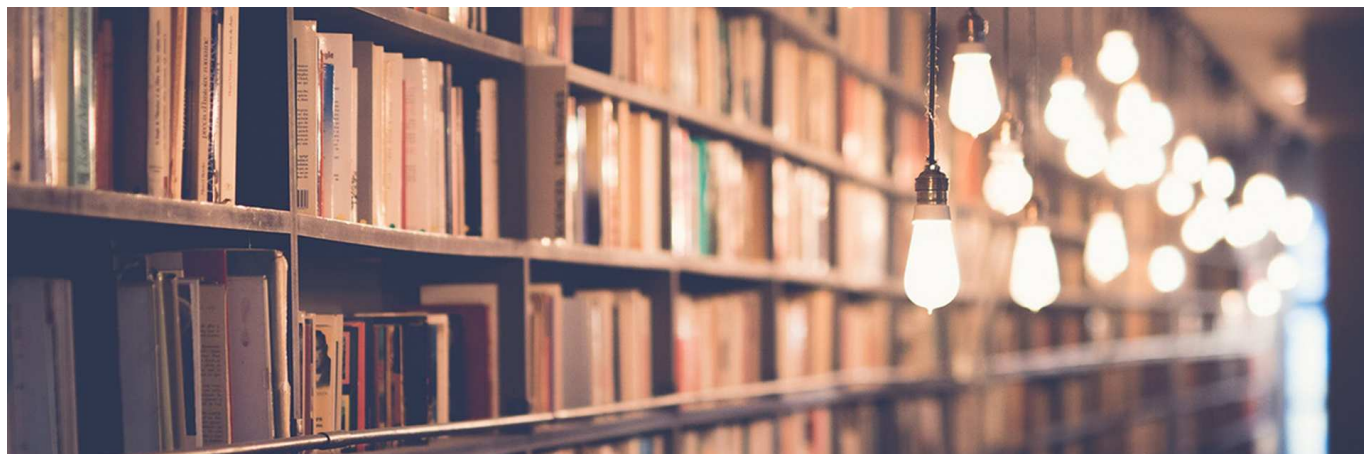

O kilku rodzajach wpływu antyku na literaturę renesansu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń XII, Księgi wtóre*.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń IX, Księgi pierwsze*.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń IX, Księgi wtóre*.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Do fraszek*.

O kilku rodzajach wpływu antyku na literaturę renesansu

Jaką formę przyjmowały renesansowe związki z antykiem? Jakich dziedzin ludzkiej myśli i twórczości dotyczyły?

Antyczne idee, motywy, toposy stanowiły ogromną inspirację dla renesansowych twórców. Filozofia starożytnych Greków ukształtowała humanistyczny światopogląd epoki odrodzenia, przenikający różne dziedziny sztuki i widoczny w literaturze.

Twoje cele

- Wyodrębnisz znane z antyku idee, motywy i wątki, mające swoją kontynuację w renesansie.
- Opiszysz związki renesansu z antykiem.
- Przeanalizujesz wpływ filozofii starożytnych Greków na renesansowy humanizm.

Przeczytaj

O kilku rodzajach wpływu antyku na literaturę renesansu (na przykładzie Kochanowskiego)

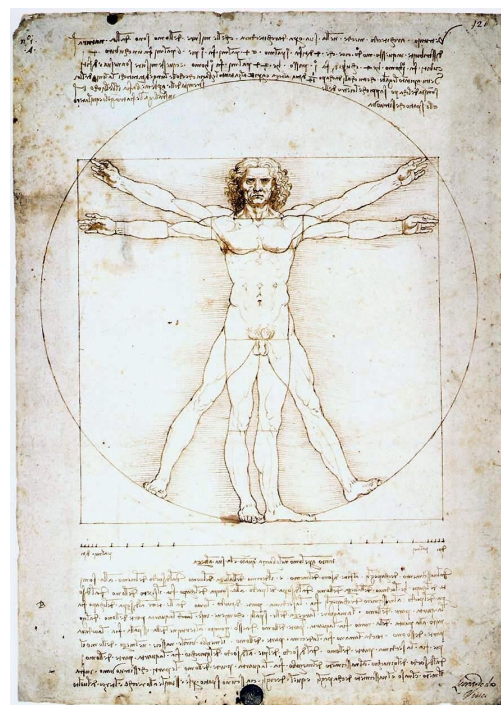
Renesansowe nawiązania do kultury grecko-rzymskiej można podzielić na cztery zasadnicze typy. Dotyczyły one wpływu:

1. **filozofii starożytnej na światopogląd** zawarty w dziełach pisarzy renesansowych;
2. **tematów i obrazów literackich** zaczerpniętych z mitologii i literatury antycznej, którymi się często posługiwali twórcy epoki Kochanowskiego;
3. zrodzonych i rozpowszechnionych w starożytności **rodzajów i gatunków literackich**;
4. **całego stylu klasycznego** na literaturę i sztukę odrodzenia.

Światopogląd twórców renesansu

Związki światopoglądu twórców odrodzenia z antykiem dotyczą przede wszystkim nawiązań humanizmu renesansowego do myśli filozofów greckich (Platon, Arystoteles, epikurejczycy, stoicy), przekazywanych zazwyczaj przez twórców rzymskich (głównie Horacego). **Renesansowy humanizm** był prądem umysłowym, w którego ramach znalazły się elementy wielu postaw obecnych w filozofii starożytnej. Stąd można ten prąd nazwać **synkretycznym**, gdyż w jednym światopoglądzie odwołano się do różnych zakorzenionych w antyku spojrzenia na świat i człowieka.

W literaturze polskiej związki z myślą antyczną najłatwiej dostrzec w twórczości Jana Kochanowskiego, a zwłaszcza w jego *Pieśniach*. Ich dwuczęściowy zbiór powstał z inspiracji twórczością Horacego (autora czterech ksiąg *Pieśni*). To od autora *Exegi monumentum* i jego słynnego powiedzenia ***carpe diem*** (łac. chwytaj dzień) przejął Kochanowski epikurejską postawę afirmacji życia w każdym jego przejawie i korzystania z przyjemności, **kiedy czas po temu**:

W kulturze i nauce renesansu bardzo ważna była matematyka. Próbowano tworzyć dzieła, które miały polegać na zasadach proporcji, symetrii i harmonii. Bardzo wyraźnie odzworowuje to *Człowiek witruwiański* Leonarda da Vinci.

Źródło: domena publiczna.

((Jan Kochanowski

Pieśń IX, Księgi pierwsze

Chcemy sobie być radzi?

Rozkaż, panie, czeladzi,

niechaj na stół dobrego wina przynaszają,

a przy tym w złote gęśli albo w lutnię grają.

Kto tak mądry, że zgadnie,

co nań jutro przypadnie?

Sam Bóg wie przyszłe rzeczy, a śmieje się z nieba,

kiedy się człowiek troszcze więcej, niżli trzeba.

Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń IX, Księgi pierwsze*.

W tym wesołym wędrowaniu przez życie należy – teraz zgodnie z zaleceniami stoików – zawsze zachować umiar i unikać zachowań skrajnych. Idealem jest więc człowiek mądry, który pielęgnując cnotę, żyje uważnie i zawsze – jak nauczał Arystoteles – znajduje **złoty środek**, czyli wybiera najwłaściwszą drogę, prowadzącą między skrajnościami:

((Jan Kochanowski

Pieśń IX, Księgi pierwsze

A nigdy nie zabłądzi,

kto tak umysł narządzi,

jakoby umiał szczęście i nieszczęście znosić,

temu mężnie wytrzymać, w owym się nie wznosić.

Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń IX, Księgi pierwsze*.

((Jan Kochanowski

Pieśń IX, Księgi wtóre

Lecz na szczęście wszelakie

serce ma być jednakie;

bo z nas Fortuna w żywe oczy szydzi,

to da, to weźmie, jako się jej widzi.

Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń IX, Księgi wtóre*.

Jan Kochanowski

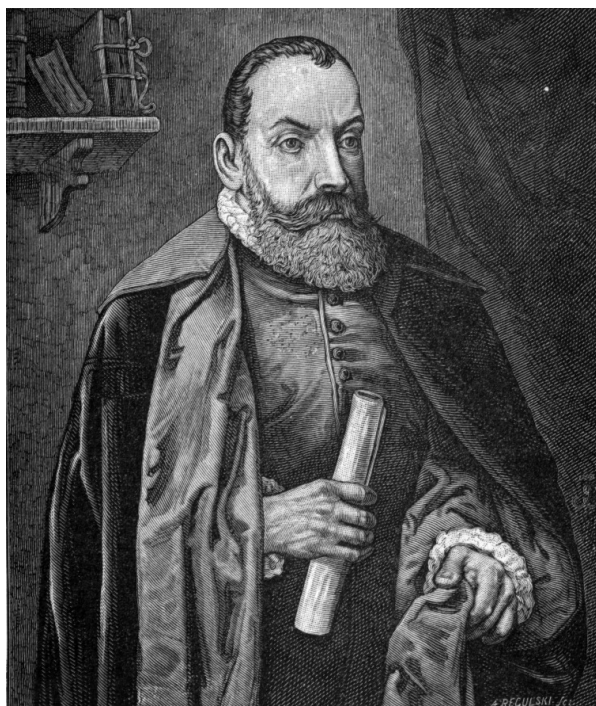
“ *Pieśń XII, Księgi wtóre*

Cnota (tak jest bogata) nie może wziąć szkody
ani się też ogląda na ludzkie nagrody;
sama ona nagrodą i płacą jest sobie
i krom nabytych przypraw świetna w swej ozdobie.

Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń XII, Księgi wtóre*.

W duchu stoickim są również wypowiedzi o przemijaniu rzeczy doczesnych, ale ich prawdziwe źródło jest jeszcze dawniejsze – wywodzą się z nauki Heraklita, autora słynnych słów: *panta rhei* (gr.) – wszystko płynie (np. *Pieśń XXIII, Księgi wtóre*).

Tematy i motywy zaczerpnięte z kultury antyku

Portret Jana Kochanowskiego (1530-1584),
drzeworyt Aleksandra Regulskiego według rysunku
Józefa Buchbindera, 1884.

Źródło: domena publiczna.

Wśród tematów i motywów antycznych w twórczości pisarzy renesansowych najobfitsze są nawiązania do tych wywodzących się z **mitologii greckiej i rzymskiej** oraz – w drugiej kolejności – **z literatury antycznej**. Przykładowo, we *Fraszkach* Kochanowskiego pojawia się Mars i Achilles (*Na swoje księgi*), Orfeusz (*Na lipę*), Labirynt i Ariadna (*Do fraszek*), w *Pieśniach* lot Ikara (*Pieśń XXIV, Księgi wtóre*).

W dramacie *Odprawa posłów greckich* cała akcja osnuta została na kanwie mitu o wojnie trojańskiej, wreszcie w *Trenach* powtarzają się imiona antycznych filozofów i poetów (Izy Heraklitowe czy skargi Symonidowe z *Trenu I*, Urszulka jako **Safo słowieńska** z *Trenu VI*).

Posługiwanie się obrazami mitologicznymi oraz motywami zaczerpniętymi z wierszy twórców starożytnych było w renesansie

czymś naturalnym. Artyści epoki odrodzenia traktowali ten materiał jako swoisty język pomagający im wyrazić własne myśli, jako nieprzebraną skarbnicę ludzkich historii, a także poetyckich porównań i metafor. Trzeba przy tym podkreślić, że ich działania nie były mechanicznym przepisywaniem dzieł autorów starożytnych – poeci epoki Kochanowskiego nadawali antycznym motywom nowe konteksty, często służyły im one do pokazywania spraw aktualnych i osobistej egzystencji. Twórca renesansowy chętnie porównywał siebie do pszczoły, która zbiera nektar z różnych kwiatów, ale tworzy własny

miód. Wszystkie ówczesne teksty, a zwłaszcza *Treny* Jana z Czarnolasu, mogą być znakomitą ilustracją takiego postępowania.

Gatunki literackie

Większość gatunków literackich uprawianych przez twórców renesansowych wywodzi się ze starożytności grecko-rzymskiej. Do tradycji antycznych **epigramatów** nawiązują Rejowe *Figliki* i *Fraszki* Kochanowskiego. W czasach klasycznych biorą początek (co widać już w samej nazwie) **anakreontyki** (od greckiego poety – Anakreonta), **pieśni** (m.in. Horacy), **hymny** (np. Pindar), **treny** (np. Symonides), **tragedia** (Ajschylos, Sofokles, Eurypides). W antyku powstały także pierwsze **sielanki** (grecki Teokryt i rzymski Wergiliusz), z powodzeniem kontynuowane w polskim odrodzeniu przez Kochanowskiego – autora *Pieśni świętojańskiej o Sobótce* czy przez Szymona Szymonowica (np. *Żeńcy*).

I w tym przypadku twórcy renesansu nie kopiowali jedynie wzorców utrwalonych w starożytności, ale modyfikowali je, wzbogacali i rozwijali. Na przykład *fraszki* to nazwa gatunkowa upowszechniona przez Kochanowskiego, a obejmująca i typowe epigramaty, i aforyzmy, i anakreontyki czy epitafia.

Także *Treny*, choć nawiązują do utworów powstających w antyku, stanowią swoiste rozwinięcie starożytnej formuły gatunku. O ile żałobna treść w trenach starożytnych zamknięta była zazwyczaj w ramach jednego wiersza (pochwała zmarłego, wyraz ogromu straty, demonstracja żalu, pocieszenie i napomnienie), o tyle Kochanowski, wzorem innych twórców renesansu, rozpiął strukturę trenu na 19 utworów, stwarzając **cykl poetycki**.

Również *Odprawa posłów greckich*, choć pod wieloma względami odwzorowuje tragedię antyczną, to w zakresie potraktowania tematu różni się od dzieł Ajschylosa czy Sofoklesa. Uczynienie bohaterem utworu nie dumnej i rozdartej wewnętrznie jednostki, ale całego społeczeństwa, pozwoliło Kochanowskiemu na wyrażenie obywatelskich i politycznych poglądów, mających uniwersalne, ponadczasowe znaczenie, a także służących perswazji i umoralnieniu XVI-wiecznej szlachty polskiej.

Władysław Łuszczkiewicz, *Jan Kochanowski z Urszulką*, przed 1990.

Źródło: domena publiczna.

Styl

Kultura grecko-rzymska umożliwiła wytworzenie się **stylu klasycznego**, który polega na stosowaniu w twórczości kilku podstawowych reguł. Dzieło powinno być **zrozumiałe**, napisane **jasno, klarownie**, pozbawione ozdobników. Wszystkie użyte środki pisarskie mają być **wyważone**, a co przystoi komedii, nie może się znaleźć w tragedii (zasada **decorum**). Kompozycją dzieła powinny rządzić właściwe **proporcje** ustalające harmonię całości, a wyborem tematu – reguła **mimesis**. W stylu poza gatunkami parodystycznymi dominuje powaga i chęć opisanía losu człowieka w sposób jak najbardziej **obiektywny**.

Ten sposób pisania świadomie przejęli humaniści. Dlatego między innymi do twórców w pełni odzwierciedlających styl epoki trudno zaliczyć Reja, skłonnego do gromadzenia motywów i środków, a niezbyt dbającego o przejrzystą kompozycję swych utworów. Doskonale natomiast wpisuje się w klasykę renesansową Kochanowski ze swoją precyzją i jasnością języka oraz perfekcją i klarownością rozkładu wypowiedzi.

Styl klasyczny, a w Polsce zwłaszcza styl Kochanowskiego, będzie wielokrotnie w późniejszych epokach układem odniesienia dla innych sposobów pisania. A to dla uduchowionego stylistycznie baroku, a to dla uczuciowego sentymentalizmu czy kreacyjnego romantyzmu, a to wreszcie dla impresjonistycznego i symbolistycznego modernizmu czy burzącej zastane tradycje literackie Awangardy.

Słownik

anacreontyk

nazwa pochodzi od greckiego liryka Anakreonta, pogodny utwór poetycki sławiący uroki życia, zwykle o tematyce miłosnej lub biesiadnej

decorum

(łac.) przypisanie określonym gatunkom odpowiednich dla nich sposobów wypowiedzi

epigramat

(gr. *epígramma* – napis) – krótki, zazwyczaj lekki i dowcipny utwór poetycki, zakończony wyrazistą puentą, często o charakterze satyrycznym lub refleksyjnym, nieraz przybierający kształt aforyzmu

fraszka

(wł. *frasca* – gałązka, drobiazg, bagatela, błahostka) krótki, zwięzły utwór wierszowany o różnorodnej tematyce z wyraźnie zaznaczoną pointą, żartobliwa odmiana epigramatu, nazwę z języka włoskiego wprowadził do literatury Jan Kochanowski

mimesis

(stgr. *mīmēsis* – imitacja) naśladowanie rzeczywistości zgodnie z zasadą prawdopodobieństwa

Ilustracja interaktywna

Rafael Santi, *Zaślubiny Marii*, 1504

Źródło: domena publiczna.

Polecenie 1

Przypomnij sobie cechy sztuki antyku. Porównaj opis obrazu z tymi zasadami i napisz, w jaki sposób Rafael Santi czerpał ze starożytności.

Polecenie 2

Zapoznaj się z poniższymi dziełami sztuki renesansu. Zastanów się, jakimi zabiegami posłużyli się ich autorzy i zapisz, które z nich można uznać za inspirowane sztuką antyku.

Źródło: domena publiczna.

Ćwiczenie 1

Zapoznaj się z informacjami znajdującymi się na ilustracji. Zastanów się, jakimi cechami charakteryzowały się dzieła sztuki epoki renesansu. Wypisz te cechy.

Ćwiczenie 2

Wskaż prawdziwe stwierdzenia.

☐ Widoczne na obrazie zaślubiny Marii oraz budowla nie mają ze sobą związku.

☐ Piękno jest obiektywne.

☐ Obraz nie jest symetryczny.

☐ Rolą artystów jest odkrywanie praw, którym podlega piękno.

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją multimedialną dotyczącą nawiązań do kultury antyku w twórczości Jana Kochanowskiego. Podaj inne przykłady inspiracji starożytnością w dziełach Jana z Czarnolasu.

((Jan Kochanowski

Do fraszek

Fraszki nieprzepełnione, wdzięczne fraszki moje,
W które ja wszytki kładę tajemnice swoje,
Bądź łaskawie Fortuna ze mną postępuje,
Bądź inaczej, czego śnać więcej się najduje.
Obraliby się kiedy kto tak pracowity,
Żeby z was chciał wyczerpać umysł mój zakryty:
Powiedzcie mu, niech próżno nie frasuje głowy,
Bo się w dziwny Labirynt i błąd wda takowy,
Skąd żadna Aryjadna, żadne kłębki tylne
Wywieść go móc nie będą, tak tam ścieżki mylne.
Na koniec i sam cieśla, który to mistrował,
Aby tu rogatego chłopobyka chował,
Nie zawždy do wrót trafi, aż pióra szychtuje
Do ramienia, toż ledwe wierzchem wylatuje

Źródło: Jan Kochanowski, *Do fraszek*.

Polecenie 2

Zapoznaj się z utworem *Do fraszek* Jana Kochanowskiego. Prześledź nawiązania do sztuki antyku w tej fraszce. Zapisz swoje wnioski.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: O kilku rodzajach wpływu antyku na literaturę renesansu

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyodrębni znane z antyku idee, motywy i wątki, mające swoją kontynuację w renesansie;
- opíše związek renesansu z antykiem;
- przeanalizuje wpływ filozofii starożytnych Greków na renesansowy humanizm.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- prezentacja;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;

- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „O kilku rodzajach wpływu antyku na literaturę renesansu”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstami w sekcjach „Wprowadzenie” i „Przeczytaj”.
2. Nauczyciel prosi uczniów o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i prosi uczniów, by na podstawie wiadomości zdobytych przed lekcją zaproponowali cel zajęć oraz kryteria sukcesu.
2. Chętne osoby prezentują prace, które wykonały przed lekcją. W ten sposób wprowadzamy uczniów w świat literatury renesansu i jej nawiązań do antyku.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimedium.** Nauczyciel poleca, aby wybrany uczeń przeczytał polecenia 1 i 2 z sekcji „Ilustracja interaktywna”. Następnie prosi uczniów, aby podzielili się na grupy i opracowali odpowiedzi do poleceń. Po ustalonym wcześniej czasie przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając także uczniom informacji zwrotnej.
2. Uczniowie zapoznają się indywidualnie z prezentacją multimedialną. Następnie w parach wykonują polecenia i ćwiczenia tam zamieszczone. Po upływie określonego przez nauczyciela czasu, przedstawiciele par prezentują odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. **Dyskusja.** Uczniowie odliczają do dwóch, dzieląc się na dwie grupy. Nauczyciel informuje, że będą dyskutować i wykorzystają do tego metodę akwarium. Nauczyciel wyjaśnia zasady dyskusji oraz określa jej czas. Pierwsza drużyna siada w kręgu i prowadzi rozmowę na temat: Jaką formę przyjmowały renesansowe związki z antykiem? Jakich dziedzin ludzkiej myśli i twórczości dotyczyły?
Druga grupa obserwuje i zapisuje swoje spostrzeżenia dotyczące doboru i skuteczności argumentów, przestrzegania zasad i ogólnego przebiegu rozmowy. Po upływie wyznaczonego czasu następuje zamiana ról. Na zakończenie wybrane osoby przedstawiają na forum klasy swoje spostrzeżenia.

Praca domowa:

1. Zapoznaj się z dziełami sztuki renesansu zamieszczonymi w sekcji „Ilustracja interaktywna” (polecenie 2). Zastanów się, jakimi zabiegami posłużyli się ich autorzy. Które z nich można uznać za inspirowane sztuką antyku?

Materiały pomocnicze:

- Maria Poprzęcka, *Mona Liza na pocztówce. Epizod z życia arcydzieła*, [w:] *Aksjosemiotyka karty pocztowej*, red. P. Banaś, Wrocław 1992.
- Andrzej Borowski, *Renesans. Wydanie pierwsze*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Ilustracja interaktywna”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.